

КУЛЬТУРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ Й НІМЕЧЧИНИ НА РУБЕЖІ ХХ–ХХІ СТ. (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ГЕТЕ-ІНСТИТУТУ)

У статті аналізується діяльність Гете-Інституту в Україні як складова культурного співробітництва двох держав, висвітлюється різноманітність форм і заходів культурно-освітньої взаємодії на міждержавному українсько-німецькому рівні за ініціативи цієї організації.

Ключові слова: культурне співробітництво, Гете-Інститут, німецька мова, освітні заходи.

This article analyzes the activities of the Goethe Institute in Ukraine as a part of cultural cooperation between the two countries, and highlights the diversity of forms and activities of cultural and educational cooperation on the inter-state Ukrainian-German level, initiated by the organization.

Keywords: cultural cooperation, the Goethe Institute, German, educational activities.

Добре відомо, що культурні взаємовпливи українського та німецького народів сягають у сивину віків. Однак цей напрям зв'язків набув значно потужніших вимірів у добу незалежного, державного поступу України. Відмінністю від попередніх історичних періодів стало й те, що у 90-ті роки ХХ ст. німецький народ у мирний спосіб та за згоди сусідів подолав державний розкол, який тривав у повоєнну історичну добу. Культурні зв'язки між Україною та Федеративною Республікою Німеччина окресленого періоду стали базуватися на укладеній у лютому 1993 р. українсько-німецькій Угоді у сфері культури, яка набула чинності в липні 1993 р. У документі зазначалося, виходячи з переконання, що культурний обмін сприяє співробітництву між народами, а також розумінню культури, духовного життя і життєвого укладу народів, що договірні сторони прагнуть до поширення взаємних знань про обидві країни, розвиватимуть культурне співробітництво в усіх галузях та на всіх рівнях.

Тема сучасної діяльності Гете-Інституту в Україні є новою і малодослідженою. Проте до неї здебільшого частково зверталися українські вчені-германісти А.І. Кудряченко [1, 2], М. Яцишин [3]. Український дослідник М. Макаревич визначив німецький культурний центр посланцем німецької культури [4].

Проведений аналіз свідчить, що Гете-Інститут у Києві в 90-ті рр. ХХ – на початку ХХІ століття відіграє велику роль у розширенні культурного співробітництва між Німеччиною і Україною. Представництво цього Інституту започаткувало свою діяльність з липня 1993 р. Завданням Гете-Інституту, який має 143 представництва у 78 країнах світу, є сприяння обміну між Німеччиною та іншими країнами в галузі культури, а також підтримка та популяризація німецької мови за кордоном. Задля здійснення цієї мети Інститут співпрацював з такими місцевими партнерами, як театри, музеї,

спілки митців, університети, школи, бібліотеки [5]. За роки його діяльності вдалося зробити багато на терені міжнаціонального співробітництва. Зазначимо, що робота Гете-Інституту стала невід'ємною частиною культурного життя України. За сприяння Інституту в Україні було організовано філії – центри вивчення німецької мови в дванадцяти українських містах: Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Львові, Вінниці, Донецьку та інших. Слід зазначити, що вони рівномірно розподілені по всій території країни. Також здійснюється підтримка німецької меншини у вивченні нею мови, проходить обмін школярами та студентами двох країн.

Як наголошував свого часу посол Федеративної Республіки Німеччина пан Дітмар Штюдemann, «саме культура надає нашій країні неповторного образу. Культура – це капітал, що породжує довіру та сприяє співробітництву між народами» [6].

Гете-Інститут – німецька громадська організація, метою якої є популяризація німецької мови за кордоном та підтримка міжнародної культурної співпраці різних країн з Німеччиною. Названа на честь німецького поета Йоганна фон Гете. Інститут Гете проводить мовні курси та сертифікацію знань німецької мови за різними рівнями складності. Заснований він у 1925 р. як Німецька академія, штаб-квартира якої перебуває в Мюнхені. Інститут фінансується федеральним урядом Німеччини. Крім того, Гете-Інститут виступає як партнер громадських і приватних культурних організацій, а також федеральних земель, міських муніципалітетів і господарчих підприємств. Інститут є партнером для всіх, чия діяльність тісно пов'язана з Німеччиною, німецькою мовою і культурою; працює на власну відповідальність і є політично незалежною структурою [7].

Відколи Україна увійшла у сферу діяльності Гете-інституту (з 1993 р.), як і в інших закордонних інститутських представництвах, працювали три основні підрозділи: бібліотека, мовні курси, програмний відділ. Бібліотека – це своєрідний інформаційний центр про Німеччину. Тут можна отримати літературу з різних галузей знань. Для користування пропонуються книжки, періодика, відеокасети, компакт-диски та аудіокасети з німецькою музикою та кінострічками. Крім всього згаданого вище Гете-Інститут у Києві у співпраці з українськими бібліотеками проводив семінари підвищення кваліфікації для бібліотекарів.

Мовний відділ веде мовні курси та займається розширенням педагогічних зв'язків, тісно співпрацює зі школами, університетами, спілками вчителів німецької мови. Так, українські вчителі мали можливість вирушити у "Педагогічну подорож" по німецьким навчальним закладам (травень 2000 р.). Вони відвідали Міністерство культури землі Гессен, університет м. Майнц, навчальний семінар для вчителів (підвищення кваліфікації HELP), школи у Франкфурті та видавництва [5].

Ще у червні 1993 р. між Україною і ФРН було укладено Угоду про направлення німецьких викладачів у навчальні заклади України. Як підкреслювалось в Угоді – "Уряд України, бажаючи зробити внесок у

збереження культурної і національної самобутності німецької меншини в Україні, а також у справу вивчення німецької мови і викладання німецькою мовою спеціальних дисциплін шляхом направлення в навчальні заклади України німецьких викладачів, переконаний в тому, що глибше знання німецької мови і культури в Україні буде цінним внеском у подальше зміцнення культурних зв'язків між двома державами" [8].

Договірні сторони домовились про сприяння направленню викладачів та фахівців з методики викладання німецької мови. Тим самим ФРН надавав відповідним структурам України послуги експертів-консультантів і експертів-кураторів, які консультували з усіх питань викладання німецької мови і брали участь у підготовці та підвищенні кваліфікації вчителів німецької мови і викладачів. Було налагоджено контакти з усіма університетами, де викладалася німецька мова та з великою кількістю шкіл. У свою чергу, в середній спеціалізованій школі №40 м. Києва з ініціативи заступника начальника освіти Мюнхена Ю. Лахнера було відкрито зразковий кабінет німецької мови. Завдяки друзям із Мюнхена, з якими вчителі цієї школи співпрацювали ще з 1995 р., кабінет було оснащено найсучаснішою аудіо та відеоапаратурою, комп'ютери підключено до мережі Інтернет. Підручниками і посібниками школу забезпечувало Київське представництво Гете-Інституту. Таким чином педагоги отримали змогу користуватися передовими методиками викладання. Діти легко долали мовний бар'єр, знайомились з культурою, звичаями та побутом Німеччини. А щоб краще закріплювались знання, колеги з Баварії запрошували столичних школярів у гості [9]. Багато корисної і цікавої інформації отримують не лише школярі. Зокрема, студенти столичних вищих навчальних закладів, які є активними користувачами бібліотечних фондів та ресурсного центру Гете-Інституту.

Угоду про співпрацю між головним управлінням освіти Києва та управлінням освіти Мюнхена було підписано ще у 1989 р. Відтоді мюнхенські та київські педагоги обмінюються досвідом. Щороку групи вчителів німецької мови зі столичних спеціалізованих шкіл проходили методичну перепідготовку в Німеччині, а закордонні колеги приїздили в Україну. Так, заступник начальника освіти Мюнхена Ю. Лахнер зазначив: "Співпраця педагогів двох країн набула вже характеру неформального". А посол Німеччини в Україні Е. Гайкен подякував на зустрічі нашим освітянам за популяризацію культури його держави. На мовних курсах Гете-Інституту за сучасною комунікативною та індивідуально спрямованою методикою навчалися слухачі, які отримували знання для здобуття наступних сертифікатів, що визнані на міжнародному рівні: "Німецька мова як іноземна", "Центральний екзамен середнього ступеня", "Центральний екзамен вищого ступеня", а також сертифікат "Німецька мова для професії". Мовні курси, розраховані як на початківців, так і на вдосконалення знань німецької мови, проводилися під гаслом "Вивчаючи німецьку мову – знайомимося з Німеччиною". Вони надзвичайно популярні в усьому світі. Ще декілька років тому, записавшись в Україні на курси, потрібно було

чекати два роки на свою чергу (через матеріальні і технічні труднощі не вдавалося вирішити цю проблему), але бажаних вивчати німецьку мову не ставало менше. Однак цю масштабну проблему було розв'язано. Усі викладачі Гете-Інституту – висококваліфіковані фахівці і пройшли спеціальне стажування в Німеччині. Викладання проходить за сучасними методиками, розробленими Гете-Інститутом. Програмний відділ організував і спрямовував проведення різноманітних культурних заходів (конференції, літні курси німецької мови, демонстрація кінофільмів, музичні концерти тощо). Було проведено кілька концертів органної музики, організовано ретроспективні покази маловідомих в Україні кінофільмів німецьких режисерів-шестидесятників за участю відомої німецької актриси Р. Шнайдер, ряд цікавих конференцій, колоквіумів. Зокрема, на честь Д. Чижевського було організовано конференцію на тему "Наука і культура між слов'янськими і німецькомовними світами як чинник оновлення східної та південно-східної Європи", симпозіум, присвячений року М. Лютера, а також конференцію "Література після Чорнобиля: апокаліпсис чи дійсність?". Підготовлено до друку дослідження на тему "Література та кіномистецтво у тоталітарних режимах".

Перші роки Гете-Інституту на українській землі можна вважати доволі успішними. Головним досягненням цього періоду було створення міцного працездатного колективу, який налічував 31 працівника. Це дало змогу розширювати діяльність Інституту, оскільки одного представництва для України замало. Читальні зали німецької книги було організовано в наукових бібліотеках таких великих культурних центрів, як Львів, Харків, Донецьк та Одеса. Це, безумовно, розширює можливості взаємозближення і взаємопізнання обох культур.

В Україні суттєво зросли пропозиції книжкового ринку. Чималу роль тут відігравали новостворені видавництва, які пропонували широку палітру імен та тем. І зацікавлення до нових видань зростало. Так, скажімо, форум видавців, який уже декілька років відбувався у Львові, щоразу збирав тисячі гостей. У 1997 р. на такому форумі вперше був представлений стенд Інституту ім. Гете, підготовлений спільно з Німецьким читальним залом, що у Львові. На цій зустрічі видавців побувала пані І. Клозе, представник Франкфуртського книжкового ярмарку (Frankfurter Messe GmbH). Тоді ж народилася ідея організувати в Україні виставку німецьких книжок із фонду Франкфуртського книжкового ярмарку "2000 німецьких книг" [9]. До організації цієї акції долучилися партнери Франкфуртського книжкового ярмарку – це Гете-Інститут у Києві, його німецькі читальні зали у Львові та Харкові, Посольство Німеччини в Україні, Львівський книжковий форум, Українська асоціація видавців, Українська спілка бібліотекарів. На книжковій виставці "Німецькі сторінки", яку організував Франкфуртський книжковий ярмарок спільно з українськими партнерами у Львові, Києві та Харкові у 1998 р. було показано 2200 книжок, а після цього передано українським бібліотекам у подарунок. Київській дитячій бібліотеці Інститут

ім. Гете допомагав проводити курси підвищення кваліфікації для бібліотекарів і теж дарував книжки.

У Гете-Інституті в Києві в 1999 р. було проведено захід, присвячений 250-літтю поета, ім'я якого носить цей заклад. Також була розроблена широка і різноманітна програма заходів святкування ювілею Й.В. Гете, а травень місяць оголошено "Місяцем Гете". В цей час тут відбувалися численні вечори декламації творів Гете, який є, напевно, найбільш відомим у світі німецьким поетом. Крім того проходили також конференції з питань, пов'язаних із життям та творчістю Гете. На велике "Свято Фауста" з музикою, театральними сценками та відео-проекціями, якими завершився "Місяць Гете", зібралось багато киян, адже Інститут ім. Гете вже давно посів вагоме місце в культурному житті столиці України. Хоча Гете сам по собі в Україні вже асоціюється з Німеччиною, однак керівник інституту Й. Еберт додав до назви закладу "німецький культурний центр". У такий спосіб він прагнув вказати на зростаючу кількість проєктів у галузі культури й підкреслити, що йдеться не лише про поета і німецьку мову. До того ж у багажі культурного закладу є ще багато чого іншого. Гете-Інститут у Києві продемонстрував ряд фільмів на тему "Фауст – влада спокуси", а також присвятив поетові численні концерти та вечори декламації його творів. Особливе зацікавлення викликала німецько-українська конференція "Роль національного поета", що відбулася в кінці травня 1999 р. На прикладі Гете і Шевченка вчені та представники інтелігенції з Німеччини й України обговорювали значення символічної постаті в суспільному житті в тому числі й з урахуванням різних політичних аспектів. Експонати представили бібліотеки й архіви України. Оглядова виставка "Гете як універсальний геній" представила інформацію про життя поета [10].

Твори Гете перекладалися українською мовою ще за життя поета. До ювілейного року Гете видатний український літературознавець Д. Затонський за підтримки київського представництва "Дойче Телеком" та Інституту ім. Гете видав німецько-українську антологію творів Гете. Тексти для книги "Гете 250" відбирали українські письменники, діячі театру, викладачі. У травні 1999 р. в Національному музеї літератури України проходила виставка під назвою "Гете у дзеркалі України". Вона була приурочена до 250-річчя видатного німецького поета. Творчість Гете – надбання всього людства. В Україні вона залишила глибокий слід, широке віддзеркалення. Нею захоплювався Т. Шевченко, твори перекладали українською мовою І. Франко, П. Гулак-Артемівський, П. Куліш, М. Рильський, М. Бажан, М. Лукаш, Г. Кочур, В. Стус. На церемонії відкриття виставки виступив посол ФРН в Україні Е. Гайкен, директор Гете-Інституту в Києві Й. Еберт, директор представництва "Дойче Телеком" Й. Пост. Перших відвідувачів виставки, на якій були представлені видання Гете німецькою, його переклади українською і російською мовами, чекав сюрприз: кожному з них була подарована найновіша, видана напередодні збірка вибраних творів Й.В. Гете,

в якій поруч з рядками німецькою були вміщені їхні переклади українською мовою [11].

Результатом одного з культурних проєктів Інституту стали, наприклад, гастроли диригента Й. Горінкі, ряд міжнародних наукових конференцій [12]. Так, у червні 2000 р. у Києво-Могилянській Академії та на історичному факультеті Київського Національного університету імені Тараса Шевченка відбулась німецько-українська конференція "Історичні пошуки ідентичності: німецько-український досвід". До участі в конференції Центр Європейських гуманітарних досліджень Києво-Могилянської Академії та Гете-Інститут в Києві залучили двох видатних науковців Ю. Шерер та Р. Козеллека. Наприкінці серпня 2000 р. у Львові проходив семінар "Мова і методика", метою якого було покращення знання німецької мови, а також методики і дидактики викладання. Гете-Інститут виконує завдання культурної й освітньої політики за кордоном, а присутність його в Україні відзначається глибокою і послідовною співпрацею між нашими державами суто в культурній площині. Таке співробітництво допомагає обом народам зламати стереотипи в сприйнятті один одного.

Так, у 2000 р. спільно з газетою «День» проведено конкурс фото та есе «Зміна епох», метою якого було висвітлення змін в обох країнах за останнє десятиліття. А в 2002 р. вийшла друком книга з однойменною назвою, куди увійшли кращі матеріали авторів та фотокореспондентів, об'єднанні темою «Німеччина – Україна: Що було? Що є? Що буде?». У розповідях переможців – невігдані життєві історії цілих поколінь і окремих людей в Німеччині та Україні. Щорічно за сприяння Гете-Інституту відбуваються осінні ярмарки німецьких вищих навчальних закладів, що дає можливість українським студентам зорієнтуватися у виборі майбутнього місця навчання у ФРН.

Також за сприяння Гете-Інституту на сценах Києва проходили німецькі театральні вистави та концерти, виставки німецьких митців у Львові, Одесі, Харкові, Чернівцях, покази робіт класиків кінематографу та сучасних режисерів. Вельми насиченими та впливовими заходами стають відповідні конференції за участю українських та німецьких діячів культури. Унаочненням саме цього став концерт із числа ювілейних заходів у Києві в Національній філармонії України. Тогочас відбувся концерт Київського камерного оркестру, диригент Роман Кофман (нині диригент Боннського симфонічного оркестру ім. Бетховена). У програмі прозвучали твори Людвіга ван Бетховена та українського композитора Валентина Бібіка. А також відбулася прем'єра твору львівського композитора Юрія Ланюка «Пісні потойбіч людей» для мецо-сопрано, струнних, фортепіано на вірші німецькомовного поета з Франції, уродженця Чернівців Пауля Целана. Така співпраця має велике і не лише символічне значення. Адже широке культурне співробітництво спроможне об'єднувати народи, демонструвати взаємовпливи та збагачення культур [13].

Підсумовуючи практику співпраці у культурній сфері рубежу ХХ–ХХІ ст., яку проводить Гете-Інститут у Києві та його філії в Україні, маємо можливість переконатися в тому, що українсько-німецьке співробітництво в культурній площині розвивається по висхідній, воно набуває нових форм і все більшого значення. Певно, що цей досвід розширення співпраці є корисним для нарощування взаємодії на сучасному етапі сходження України, входження її до культурно-цивілізаційного простору об'єднаної Європи. З огляду на те, що Україна визначила нині своїм зовнішньополітичним пріоритетом європейський, доречним було б, на нашу думку, відкриття подібної установи в Німеччині, яка опікувалася б поширенням знань про Україну, її мову та культуру. Адже від підтримки ФРН зусилля нашої держави і суспільства на європейському шляху матимуть відчутно більший успіх.

ВИКОРИСТАНИ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кудряченко А.І., Грабарчук Г.О. Україна й Німеччина – двосторонні відносини на початку 1990-х років / А.І. Кудряченко, Г.О. Грабарчук. – К., 1994 – 48 с. 2. Кудряченко А.І. Європейська політика Федеративної Республіки Німеччини (1970–1991) / А.І. Кудряченко. – К., 1996. – 240 с. 3. Яцишин М. Українсько-німецькі культурні зв'язки кінця 80-х – у 90-ті роки ХХ століття / М. Яцишин. – Луцьк : Вежа, 1999. – С. 15. 4. Макаревич М. Гете-Інститут у Києві – посланець німецької культури / М. Макаревич // Політика і час. – 1996. – №12. – С. 50–52. 5. Goethe-Institut Kiev. Programm. – Mai-Juni 2000. 6. Культурна дипломатія // День. – 2004. – 23 червня. 7. Матеріали сайту Гете-Інституту. – Режим доступу : http://www.mova.com.ua/companyafisha/5/goethe_institute.html 8. За даними Міністерства закордонних справ України. 9. Пташник С. "2000 німецьких книг" в Україні / С. Пташник // Німеччина. – 1998. – №4. – С. 33. 10. До 250-річчя В. Гете // Німеччина. – 1999. – № 4. – С. 36. 11. 1999 – рік Гете: святкування в Україні // Німеччина. – 1999. – №4. – С. 37. 12. Урядовий кур'єр. – 1999. – 2 червня. 13. Тисячна Н. Культурна дипломатія. Гете-Інститут – десять років по тому / Н. Тисячна // День. – 2004. – 23 червня. – Режим доступу <http://www.day.kiev.ua/32817/>.

УДК 316

В.О. Стельмах

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УТВЕРДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Автор статті розкриває особливості процесу політичної соціалізації молодого покоління в умовах розвитку демократії і громадянського суспільства в сучасній Україні порівняно з радянським періодом, вказує на чинники, що впливають на хід цього процесу, а саме систему вищої освіти, молодіжні громадські організації, трудову діяльність, засоби масової інформації, сім'ю, спадковість поколінь, культурні традиції, свободу слова. У статті деталізується поняття агентів політичної соціалізації, підходи до вивчення даного питання. Робиться акцент на необхідності формувати суспільно-політичну активність молоді.

Ключові слова: політична соціалізація молоді, агенти соціалізації, демократія, громадянське суспільство.